

Logos – inledning

Pauliina Remes

Logos är ett paradigmiskt exempel på en grekisk term som motstår varje enkel översättning. Den kan beteckna ord, tal, (rationell) redogörelse, argument och skäl. Den användes också för gudomliga yttranden. Vår term logik härrör från den, liksom många namn på olika akademiska eller vetenskapliga discipliner: psykologi, antropologi, biologi, och fler. Ändå har den betydelser som är mer konkreta och mindre bundna till mänskliga språkliga-rationella kapaciteter, som beräkning eller räkning i den matematiska eller ekonomiska meningen, eller förhållande och proportion, även organisation - eller organisationsprinciper bakom en begriplig struktur. Termen har spelat en central roll i flera betydande diskussioner, som i den metafysiska debatten om strukturer som styr kosmos och materia, från Herakleitos logos som intelligibel organisation, genom stoiska logoi spermatikoi, materiella principer som strukturerar varandet, till nyplatonisk immateriell tolkning av organisationsprinciper. Kanske mest naturligt är termen förenad med kunskapsfilosofiska idéer om att ge rationella, icke-fiktiva och välgrundade skäl för sina åsikter. Den har också en lång teologisk historia för att beteckna gudomlig anda.

Det här temanumret baseras på Platonsällskapets konferens i Rom juni 2017. De bidrag som här samlats belyser logos från olika synpunkter, som ord, tal, argumentation, rationalitet, och bland annat dess samhälls-politiska betydelse i antiken. Även om förmågan att skapa språket, att övertyga med tal och argumentera förnuftigt identifieras som kännetecknande för de tänkare som granskas här, utmanar resultatet en enkel motsättning mellan det rationella och icke-rationella, och det förstnämndas ensam tillräcklighet som förklaring av människobeteendet. Utom Platon och Aristoteles granskas sofisternas logos-begrepp, samt den antika idé-traditionens återverkan i senantiken och det tidigmoderna Europa.

[Lassi Jakola](#) börjar med att redogöra för logos-ordets mångsidiga tidiga historia, etymologi och semantisk fält. Artikeln fokuserar på en av de tidigaste teorierna av logos, Gorgias dynamiskt-instrumentella tolkning. Logos - som tal - är ett viktigt medel för att påverka andra människor, som tycks utgå från Gorgias Lovtal till Helena. Jakola bevisar hur Gorgias föregår Platon och Aristoteles i att hävda att ett viktigt särdrag hos talet är dess sanningsorientering. Enligt Gorgias är dock inte detta mål det enda: språket kännetecknas av dess flexibilitet och användbarhet för olika syften.

[Øivind Andersen](#) presenterar den andra stora retorikern, Isokrates, och hans syn på logos. Han beskriver, bland annat, hur högt Isokrates värderar athenarnas behärskande av tal, logos: det är förmågan som särskiljer både ett folk, och en enskild människa. Hos Isokrates har begreppen logos och filosofi starka praktiska anknytningar: filosofi hjälper en att fatta bra beslut. Begreppet inkluderar ett element av kairos: för goda handlingsval måste den rätta tiden beaktas.

[Erik Ostenfeld](#) granskar vidare praktisk rationalitet hos Sokrates, och frågan om Sokrates är helt rationell eller också influerad av känslor. Han argumenterar för att Sokrates är rationell, idén som han baserar på elenkos som metod för erkännande, och att han inte ignorerar känslor utan accepterar rationella känslor. De religiösa tillskyndelser (inklusive demonen, som naturligt dyker upp i Sokrates liv, och som påverkar hans handling) som kunde betraktas som irrationella, är och visar sig vara rationellt begrundade. Det samma gäller dröm, orakler,

profetior, auktoritet, lydighet och skam. Phronesis inkluderar både en teoretisk och moralisk aspekt. Sokratiske elenkos söker konsistens med avseende såväl på människans mål som på de medel med vilka dessa mål uppnås. Viktigt är att målet att bli vis inkluderar idén att med visdom uppnå det goda och kunna undvika det onda. Människans telos ligger i det lyckliga och moraliska livet. Även irrationella driftskrafter erkänns, men de underkastas förnuftet.

Som Andersen påpekar i sin logos-tolkning, har logos i antiken en stark social och kommunikativ sida. Isokrates: "Med logos både strides vi om det vi er enige om och undersöker vi det vi icke vet. För de samma bevis och argument som vi övertyger andra med när vi talar, brukar vi också när vi överväger någonting för oss själv." Logos förstås som argument som har en form av tal och samtal mellan människor, och just dessa ses som primära. Människans avskilda reflektioner är beroende av diskussion och strid med andra människor.

[Tor Freyr](#) plockar upp det sociala spåret och vänder den granskande blicken mot å ena sidan Platons användning av den delade logos, dialogformen, som filosofins metod, å andra sidan hans explicita passager om dialog och socialt delad diskussion som både medlet och målet för filosoferandet. I en viss mening, hävdar Freyr, är Platons människosyn mera social än Aristoteles: filosoferandets högsta form förstås av Aristoteles som ensam kontemplation, medan Platon aldrig avgår från sin idé om samtal och dess betydelse.

Talets sociala aspekt leder till den nära kopplingen mellan logos och politik. [Otto Linderborg](#) visar att det inte bara - eller kanske även primärt - är så att det nya demokratiska politiska systemet stödde och möjliggjorde fri debatt. Det finns tecken på att debatt, argumentering och intern kritik utvecklades även tidigare, och var förutsättningar till mognande demokrati och tillväxt av politiskt tänkande. För en fullständig politisk teori behövdes, vidare, att olika samhällsliga ordningsalternativ uppfattades som överförbara, och kunde jämföras, kritiskt bedömas, och försvaras i tal.

Vanligtvis söker de politiska ledarna en form av överenskommelse och stöd från befolkningen som helhet i ett givet samhälle (som i en demokrati) eller från en del av den (som i en oligarki). [Hallvard Fossheim](#) påpekar hur tyranni kännetecknas av en grundläggande misstro och brist på kommunikation mellan tyrannen och den styrda. Aristoteles ger oss den som traditionell uppfattade listan över verktyg som är typiska för en tyrannisk regim, varav många också riktar sig mot kommunikation: Spridning av rykten, kontroll av vad folk säger och gör genom att spionera på dem, eller undertryckande av kritik genom övervakning. Fossheim föreslår vidare att Aristoteles låter tyrannen bjuda på en alternativ strategi, en som använder kontrollen över det sätt som tyrannen själv kommer ut i sin kommunikation och själv-presentation: en som framträder och kommer ut som, hellre än verkligheten är, orubblig.

Att vara logisk, rationell, ha logos, är icke allt som betecknar människan. Människan visar både rationella, och icke-rationella (aloga) särdrag. [Jonas Holst](#) undersöker Aristoteles Nikomachiska etiken, och frågan om förhållandet mellan förnuft, eller logos, och själens orationella eller icke-rationella tendenser. I någon mening kan det sägas att själen består av dem, nämligen av helt olika beståndsdelar. Men i vilken mening de kan sägas vara delar, och om en sträng indelning mellan rationalitet och icke-rationalitet alls är möjlig, är mindre klart.

Analogt till problemen med en alltför enkel motsättning mellan förnuft och icke-förnuft, utmanar [Inga Gammel](#) distinktionen mellan logos och mythos. Logos, det logiska, är inte rent

eller separat från det estetiska. Som Platon antyder, är logos varken en tillräcklig eller den enda metoden till det som är mänskligt viktigt eller sant. Estetiska och moraliska värden och förhållningssätt är oskiljaktiga från det förnuftiga. Inte mindre anmärkningsvärda var vad man kan kalla religiösa eller andliga källor för visdom.

I samma anda, presenterar [Karin Blomqvist](#) för oss den antika idén om människans egna skyddsgudomlighet, daimon, som fungerar som ett slags av samvete eller människans inre röst. Det är inte genom någon typ av ren logisk kalkyl man uppnår visdom eller lycka i världen. Det behövs även moralisk insikt, en tematik som behandlades bland annat i en kontext av personlig gudomlig vägledning eller uppdrag. Dessa tolkningar fortsätter Ostenfelds anmärkningar tidigare i volymen om Sokrates: rationaliteten borde inte betraktas som enbart motsatt, utan ofta kopplad till eller kompletterad av det gudomliga.

Logos kan beteckna helt enkelt bara 'ord'. [Sten Ebbesen](#) leder läsaren till en diskussion bland senantika kommentatorer huruvida ord får sin mening konventionellt (i människobruk) eller naturligt (enligt någon typ av naturlig förbindelse mellan ord och mening). Vanligtvis hävdar kommentatorer en kompromiss mellan två radikala positioner: ord införs, men de ord som utgör grundläggande ordförråd har inte blivit slumpmässigt inställda. Vidare anses namngivandet normativt: det finns särskilda dygder för bra namn så som passande ljud, korthet, nyttiga allusioner, samt användning av existerande mönster inom språket. Dygder har inte systematiskt följts i namngivning - en sak som dessa tänkare hävdar att filosofiskt inriktat grammatiskt arbete kunde åtminstone delvis korrigera.

Samlingen slutar med [Erland Sellbergs](#) artikel om det sena 1500-talets filolog och humanist Justus Lipsius. Sellberg tar läsaren med till 1500- och 1600-talets europeiska intellektuella miljö där enskilda tänkares aktiviteter inramas av trapetsen av förnuft och tro, samt konflikter inom kristendomen. Den antika samexistensen av det heliga och det förnuftiga har blivit problematisk. Lipsius neostoicism åberopar romerska stoiker, särskilt Seneca, och betonar förnuftets roll inte bara i människohandling, utan även som en princip (ratio) som styr kosmos eller naturen. Hans försök att kontextualisera dessa tankar som egentligen kristna, eller åtminstone förenliga med kristen tro på en allsmäktig Gud, lyckades inte alltid övertyga, och resulterade i ett liv rikt på förändring, äventyr, även faror.